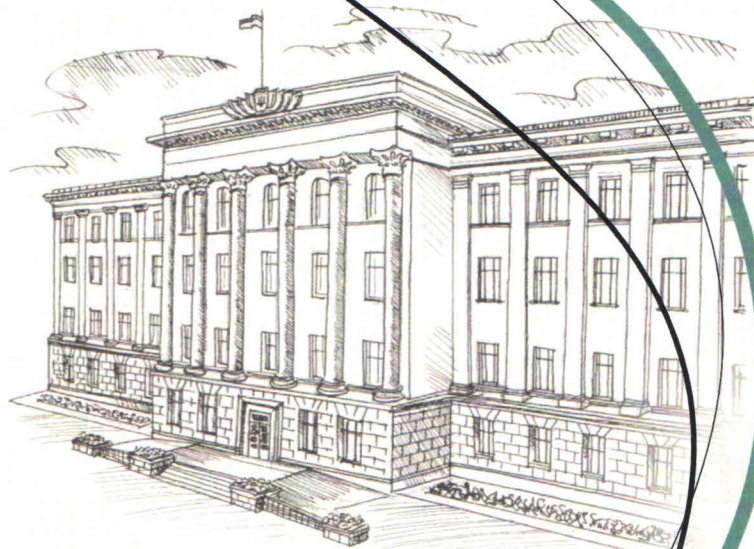

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Волинського
національного
університету
імені Лесі Українки

ISSN 1729-360X

Педагогічні науки

14. 2010

РОЗДІЛ II

Мовленнєва підготовка майбутнього вчителя початкових класів

УДК 378.147:371.1:8

М. С. Вашуленко – академік Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Орієнтація професійної лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкових класів на основну мету шкільної мовної освіти

Роботу виконано на кафедрі педагогіки і методики початкової освіти ГНПУ ім. О. Довженка

У статті обґрунтовано необхідність переорієнтування системи професійної лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкових класів на сучасну мету шкільної мовної освіти. Майбутні вчителі мають усвідомити методичні підходи до побудови сучасного початкового курсу української мови, спрямовані на органічне поєднання у структурі навчального предмета змістового та процесуального блоків, які забезпечують функціональний підхід до засвоєння учнями мовної й мовленнєвої теорії, що є основою формування їхніх мовленнєвих умінь, виховання та загального розвитку.

Ключові слова: професійна лінгводидактична підготовка, майбутні вчителі початкових класів; початкова мовна освіта; мовні й мовленнєві знання, мовленнєві вміння; культура мовлення та спілкування, комунікативно-діяльнісний підхід.

Вашуленко М. С. Ориентация профессиональной лингводидактичной подготовки будущих учителей начальных классов на основную цель школьного языкового образования. В статье обосновывается необходимость переориентации системы профессиональной лингводидактической подготовки будущих учителей начальных классов на современную цель школьного языкового образования. Будущие учителя должны осознать методические подходы к построению современного начального курса украинского языка, направленные на органическое сочетание в структуре учебного предмета содержательного и процессуального блоков, обеспечивающих функциональный подход к усвоению учащимися языковой и речевой теории, являющейся основой их речевых умений, воспитания и общего развития.

Ключевые слова: профессиональная лингводидактическая подготовка, будущие учителя начальных классов, начальное языковое образование, языковые и речевые знания, речевые умения; культура речи и общения, коммуникативно-деятельностный подход.

Vashulenko M. S. Orientation of Professional Lingvodidaktichnoy Preparation of Future Teachers of Initial Classes on the Primary Purpose of school Linguistic Education. In the article grounded a necessity of pereorientuvannya of sitemi of professional lingvodidaktichnoy preparation of future teachers of initial classes is on the modern purpose of school linguistic education. Future teachers must realize the methodical going near the construction of modern initial course of Ukrainian, directed on organic combination in the structure of the educational article of semantic and judicial blocks, which provide the functional going near mastering the students of linguistic and vocal theory, which are basis.

Key words: professional lingvodidaktichni preparation; future teachers of initial classes; primary linguistic education; linguistic and vocal knowledges; vocal abilities; culture of speech and intercourse; komunikativno-diyal'nisniy approach.

Постановка наукової проблеми та її значення. Незаперечною є істина, що вчитель початкових класів об'єктивно є творцем того фундаменту, на який спираються основна та старша ланки загальноосвітньої школи; саме він започатковує формування в молодших школярів таких важливих загальнонавчальних умінь і навичок, як читання й письмо, формує реалістичні уявлення про навколишній світ, прищеплює правильні гігієнічні навички, виховує естетичні орієнтири, спільно із сім'єю закладає основи трудових умінь, пов'язаних зі щоденними дитячими, учнівськими й загальносімейними потребами.

Другою незаперечною істиною є те, що головним професійним інструментом учителя є його мовлення. Щоденне кількогодинне спілкування з дітьми 6–9-річного віку, безумовно, дуже впливає на різні характеристики їхнього мовлення та спілкування. Наш досвід і багаторічні спостереження свідчать, що молодші школярі, зазвичай, сприймають свого першого вчителя як неперевершений авторитет, намагаються наслідувати його в усьому, зокрема в мовленні, у манері висловлюватися, спілкуватися. Тому вчитель початкових класів скрізь і завжди – на уроці, під час перерви, безпосередньо спілкуючися з учнями й зі своїми колегами в присутності учнів, перебуваючи зі своїми вихованцями за межами школи, у роботі з батьками, виступаючи перед громадськістю в мікрорайоні свого проживання тощо, – має пам'ятати, що він провідник висококультурного, високоморального українського слова.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відомо, що мовлене слово не піддається жодній корекції — ні в орфоепічному, ні в акцентологічному, ні в граматичному та стилістичному аспектах, за винятком мимохіть зроблених виправлень у висловлюванні. І якщо дорослий слухач, учасник спілкування, самостійно здійснює певною мірою цю корекцію у внутрішньому плані мовленнєвого сприйняття, то діти сприймають усе, особливо від учителя, без будь-яких внутрішніх корективів. Вони засвоюють сприйняте і потім відтворюють у власному мовленні в такому варіанті, у такій формі, у якій вони цю інформацію сприйняли. При цьому маємо взяти до уваги ту обставину, що навчальне спілкування молодших школярів, особливо сільської школи, фактично замикається на одній дорослій особистості, оскільки професіограма вчителя початкових класів є багатопредметною й особливо інтегрованою.

Якщо йдеться про системну мовно-мовленнєву підготовку майбутнього вчителя початкових класів у вищих педагогічних навчальних закладах, то, віддаючи належне курсам сучасної української мови та методики навчання мови в початкових класах, слід виокремити таку важливу навчальну дисципліну, як "Основи культури й техніки мовлення". Треба погодитися із зауваженням, висловленим у пояснювальній записці до цього курсу: можна добре знати мовну теорію, але не вміти відповідно до мети висловлювання формулювати, оформляти й передавати думки, почуття, тим більше, не власні, а чужі, відбиті в опрацьовуваному навчальному тексті.

Викладачі ВНЗ, причетні до професійної мовно-мовленнєвої підготовки майбутніх учителів, мають узяти до уваги те, що сучасний процес удосконалення змісту й методів навчання української мови в початковій школі ґрунтується на нових досягненнях лінгвістичної науки, зокрема на теорії тексту, а також психолінгвістики, предметом вивчення якої є закономірності сприйняття та породження висловлювань. Саме вони лягли в основу розвитку зв'язного мовлення школярів, яке до цього переважно спиралося на інтуїцію, мовне чуття, найчастіше – на зразок. Теорія мовленнєвої діяльності послугувала поштовхом для нових досліджень мовленнєвого розвитку дошкільників, молодших учнів, підлітків; її основні ідеї, пов'язані з чотирма фазами зв'язного висловлювання, стали активно застосовувати методисти в навчанні мови.

Недоліком традиційного структурування програми з української мови в початковій школі було те, що вона у своїй основі відповідала вищівському принципу лінійного опису рівнів – від фонетики та графіки до синтаксису. Така орієнтація, безумовно, відводила процес навчання мови в початкових класах від його основної мети – розвитку мовлення, зводячи до засвоєння молодшими школярами сухої мовної теорії. Мовленнєві вміння й навички за такого структурування курсу, як справедливо зазначає відомий російський методист А. Ю. Купалова, ставали не основними, а другорядними. Їх можна було формувати, ураховуючи тільки можливості того чи іншого розділу мови. Другорядною, додатковою в багатьох випадках була й сама робота над навичками мовлення [5].

З орієнтацією на нову мету початкового курсу рідної мови — "забезпечити розвиток, удосконалення вмінь і навичок усного мовлення (слухання-розуміння, говоріння); навчити дітей

читати і писати, працювати з дитячою книжкою, будувати зв'язні писемні висловлювання; сформувані певне коло знань про мову і мовні уміння; забезпечити мотивацію навчання рідної мови" — у методиці початкового навчання рідної мови постала необхідність змінити передусім структуру цього предмета. [2, 12].

Комунікативна функція — одна з найважливіших під час спілкування. Вона охоплює різні форми й засоби обміну та передавання інформації, завдяки яким стає можливим узгодження різноманітних дій і взаєморозуміння людей у різних формах діяльності, зокрема в навчальній. Майбутній учитель початкових класів повинен уміти допомогти школярам усвідомити, що вони мають говорити й писати зрозуміло для інших, що існують спеціальні правила (норми), яких потрібно дотримуватись. А тому традиційних знань із фонетики та граматики недостатньо, щоб користуватися мовою як засобом спілкування. Для цього слід знати ще й найважливіші соціальні, ситуативні та контекстуальні правила й зважати на них. Існують норми комунікативної компетенції: що саме? де? коли? як? говорять і мають говорити люди в тих чи інших ситуаціях. Саме вони зможуть забезпечити кожному випускникові загальноосвітньої школи важливу для їхньої життєдіяльності загальну мовленнєву компетентність. Тому вчитель у доступній формі має ознайомити наймолодших школярів із цими правилами, навчити користуватися ними в повсякденному житті.

Отже, у сучасному змісті початкового мовного курсу поєднано системно-описовий і комунікативно-діяльнісний підходи до відбору та структурування навчального матеріалу, з наданням переваги останньому. А це передбачає орієнтацію на відомі чотири фази мовленнєвих дій (орієнтування, планування, висловлювання, контроль і корекцію висловлювання), яка поєднується з традиційним підходом до розвитку мовлення школярів, що ґрунтується на знаннях та вміннях щодо основних мовних одиниць. Ідеться про вдосконалення (а в роботі з нинішніми шестирічними першокласниками — і формування) звуковимови й на цій основі — нормативних орфоепічних навичок: про збагачення, уточнення й активізацію словникового запасу школярів; про вдосконалення граматичного ладу дитячого мовлення.

Перша складова частина системи роботи над мовленнєвим розвитком молодших школярів полягає в удосконаленні дитячої звуковимови, розвитку різних сторін мовленнєвого слуху, що забезпечує успішне аудіювання та правильне говоріння. У цій роботі ми, методисти, маємо враховувати такі основні моменти: по-перше, до школи приходить частина дітей-шестирічок із недосконало сформованими органами мовлення, із т. зв. органічними вадами вимови. Вони потребують кваліфікованої логопедичної допомоги, яку через відомі причини не завжди, особливо в сільській місцевості, зможуть отримати. Зважаючи на це, на сторінках журналу "Початкова школа" публікуються статті та матеріали з рекомендаціями для класоводів щодо цієї проблеми; по-друге, до шкіл і класів з українською мовою навчання приходить частина дітей, які в дошкільному житті спілкувалися в сім'ї іншою мовою — російською, угорською, польською, кримськотатарською тощо. У цих випадках учитель обов'язково має враховувати, що рівень аудіювання цих дітей буде набагато нижчим, ніж їхніх українськомовних ровесників. І якщо такі діти складають увесь клас, то до букварний (підготовчий) період навчання грамоти тут не можна ніяк скорочувати, а то й слід буде продовжити; по-третє, не можемо не брати до уваги впливів на дитячу вимову діалектного середовища.

Важливо підкреслити, що вчитель, який працює в школі з українською мовою навчання, особливо в міській школі, має говорити, спілкуватися з учнями свого й інших класів українською мовою не тільки на уроці, а й на перерві, у позакласній виховній роботі, не переходити на спілкування російською з батьками, які привели свою дитину в цю школу з бажанням, щоб вона опанувала українську. З огляду на це, зміст мовної освіти майбутнього вчителя початкових класів має спрямовуватися на забезпечення такої його мовно-теоретичної та мовленнєво-практичної підготовки, яка була б адекватною його професійній місії в сучасній українській школі.

Студенти педагогічних факультетів, педагогічних училищ (коледжів) мають усвідомити й пам'ятати, що їхня професійна мовленнєва діяльність має бути підпорядкована найголовнішому очікуваному результату — продуктивному мовленню учнів, яке, відповідно до теорії мовленнєвої діяльності, має такі основні фази: а) програмування висловлювання в немовленнєвому суб'єктному коді; б) формування плану дій уже в мовленнєвому вираженні; в) сам акт висловлювання; г) мовлення учня як об'єкт самоконтролю та контролю зі сторони вчителя — зіставлення запланованого відповідно до мети й висловленого в усній або в писемній формі.

Недолік традиційного підходу до шкільної мовної освіти полягав у тому, що учні паралельно з мовними знаннями не одержували мовленнєвознавчих відомостей, які могли б слугувати лінгвістичною основою формування в них відповідних мовленнєвих (усних і писемних), зокрема комунікативних умінь. Так, якщо окремі норми літературної мови (орфоепічні, лексичні, словотворчі, орфографічні) молодші школярі опановували з опорою на елементи відповідної теорії, то формування вмінь зв'язно висловлюватися, робота над культурою мовлення та культурою спілкування здійснювалася переважно на основі мовного чуття, частіше — наслідування й здебільшого переводилася в площину позанавчальної виховної роботи з учнями. А тим часом у педагогічній науці давно відома закономірність, що **на базі теоретичних узагальнень умінь й навички формуються значно успішніше, ніж суто практичним шляхом** [4].

З огляду на зазначене, у процесі конструювання нового початкового курсу української мови для чотирирічної початкової школи в його змісті виділено дві істотні складові частини — **мовленнєвознавчу й мовознавчу**, кожну з яких відповідною мірою підпорядковано основній меті початкового навчання мови — мовленнєвому розвитку школярів і відомому в педагогічній психології принципу **“від загального до часткового”**. Це дало можливість відійти від принципу віддзеркалення в шкільному навчанні мови суто філологічного, тобто системного курсу, який будується від фонетики та графіки до складного синтаксису. Ідеться про доцільність поєднання системно-описового підходу до здійснення шкільної мовної освіти з комунікативно-діяльнісним і тим самим реалізувати задекларований Державним стандартом загальної початкової освіти (так само й загальної середньої) орієнтацію на обов'язкове поєднання всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності на уроках мови — аудіювання (слухання/розуміння), говоріння, читання й письма.

Унаслідок зазначених змін нові програми з української мови для 2–4 класів, тобто після опанування учнями рідної грамоти, охоплюють такі розділи: “Мова і мовлення”, “Текст”, “Речення”, “Слово” (сюди належать підрозділи “Значення слова”, “Будова слова”, “Частини мови”), “Звуки і букви”. Отож таке структурування навчального матеріалу дає можливість опановувати мовні одиниці — речення, словосполучення, слова, морфеми, звуки мовлення — у процесі спостережень за їх функціонуванням у структурі мовних одиниць вищого рівня, передусім на основі тексту й з опорою на елементарні текстологічні та мовленнєвознавчі відомості.

У сучасній методиці навчальний текст із кожного предмета не тільки в підручниках із мови й читання, а й математики (текстові сюжетні задачі, певні визначення математичних понять, поради, алгоритмічні настанови щодо практичного застосування окремих правил тощо), текстів у підручниках із природознавчих предметів, музики та співів учні вчать розглядати й розуміти не як певний пакунок, із якого можна дістати якусь інформацію, а як своєрідний діалог між його творцем і читачем або слухачем. Творець тексту, у тому числі й молодший школяр, який самостійно створює його в процесі навчальної діяльності, має орієнтуватися на адресата висловлювання: у чомусь його переконувати, щось доказувати, описувати, розкриваючи істотні ознаки, характеристики предмета, події, явища, про щось розповісти так, щоб адресат одержав чітке уявлення про мету й зміст створеного тексту. Такий, по суті, діалогічний підхід до сприйняття та створення учнівських висловлювань учитель має формувати в молодших школярів на кожному уроці мови.

Текстова основа в системі навчальних вправ підручників сприяє посиленню учнівської уваги до опанування таких важливих загальнонавчальних умінь, як слухати, читати й розуміти почуте та прочитане, не тільки сприймати інформацію, а й здобувати її, класифікувати, трансформувати, активно обмінюватися нею, виділяти логіко-сміслові частини прослуханого, прочитаного під час переказування. Звертаємо увагу на нові рубрики на сторінках підручників із рідної мови для початкових класів: **“Попрацюймо разом!”**, **“Попрацюймо колективно!”**, **“Попрацюйте в парах!”**, **“Виконайте завдання в групах!”**, **“Побудуйте діалог!”**, **“Міркуйте так. Візьми до уваги!”**, **“Перевір за словником”** й ін.

Отож побудова сучасного початкового мовно-мовленнєвого курсу, на відміну від того, коли мовленнєві відомості, мовленнєві завдання тільки принагідно вкраплювалися в мовну теорію, у навчальний процес, сприяє активному, динамічному формуванню дитячої мовної особистості, її активному інтегруванню в суспільне середовище. Ті види навчальної діяльності, які відповідно до Державного освітнього стандарту з освітньої галузі “Мови і літератури”, здійснюються в руслі мовленнєвої, мовної та соціокультурної змістових ліній курсу, значною мірою сприяють забезпеченню

соціалізації молодших школярів. Пропоновані в новому початковому мовному курсі види навчальної діяльності в процесі опрацювання нових розділів програми значною мірою забезпечують соціалізацію учнів. Сучасний школяр на уроці рідної мови виступає не тільки в ролі слухача, тим більше пасивного, а насамперед у ролі активного співрозмовника, доповідача, коментатора навчальних ситуацій, у яких беруть участь однокласники, учасника навчальних діалогів і полілогів. Саме в таких формах активної навчальної діяльності школярів виявляються адаптивні можливості сучасної мовної освіти, відбувається активна соціалізація учнів, які в процесі шкільного навчання, здобування вже початкової мовної освіти беруть участь у таких видах і формах мовленнєвої діяльності, спілкування, із якими їм доведеться зіткнутися в старших класах, у майбутньому дорослому житті та професійній діяльності.

Однією з причин недоліків усного мовлення молодших школярів є недостатня розробленість і слабе володіння вчителів методами та прийомами формування в учнів умінь використовувати в мовленні такі виражальні засоби, як тон, сила голосу, швидкість (темп) мовлення, які мають бути безпосередньо зорієнтовані на слухача й урахувати загальну ситуацію висловлювання в процесі спілкування. При цьому треба взяти до уваги, що для розвитку виразності мовлення недостатніми є вправи, які ґрунтуються тільки на читанні навчальних текстів, щоб учні будували власні висловлювання, вільно вступали в діалог і полілог. Для цього паралельно з роботою над текстами, поданими в письмовій формі, доцільно пропонувати учням для аналізу також зразки усних висловлювань, оскільки сприйняття усного мовлення (аудіювання) й саме говоріння є двома важливими сторонами та видами навчальної мовленнєвої діяльності. Зауважимо: для інтонаційно-сміслового аналізу й наслідування доцільніше пропонувати учням зразки безпосередніх висловлювань — розповіді на основі прочитаного, побаченого, почутого, а не читання текстів. Найпродуктивніше використовувати для цього зразки усної народної творчості, які особливо виразно передають особливості усного мовлення порівняно з будь-якими іншими художніми текстами.

Уважаємо, що студенти факультету підготовки вчителів початкових класів на заняттях із методики навчання української мови, а також у процесі підготовки та проведення педагогічної практики мають самостійно виконати за шкільними підручниками з української мови для 2–4 класів і методично прокоментувати практичні вправи для учнів, зорієнтовані на спостереження за тим, як “народжується голос”; коли доводиться підвищувати силу голосу; як треба розмовляти й поводитися в громадських місцях.

Окремо підручник звертає увагу на такі додаткові засоби усного мовлення, як міміка й жести. Тут подано спеціальні завдання, які сприяють усвідомленню учнями залежності темпу мовлення від характеру мовленнєвої ситуації, а також побудовані на основі відповідних ілюстрацій, словесного “малювання”, пригадування дітьми відповідних подій, які їм доводилося спостерігати чи бути їх учасниками. Активно слід використовувати зі студентами заучування та промовляння дитячих скоромовок, потішок, закликанок, лічилок, жартівливих дражнилок і мирилок, виконуваних колективно й індивідуально. Їх достатній набір має наповнити так званий “методичний портфель” майбутнього вчителя-класовода.

Учнівський підручник нагадує школярам: “Пам’ятай! Володіти культурою писемного мовлення та спілкування — означає правильно, чітко, каліграфічно й без помилок оформляти думки на письмі. Охайний, розбірливий почерк — це вияв поваги до того, хто читатиме написане тобою” [3, 12]. Цю думку, висловлену в підручнику як своєрідне правило й вимогу до писемного мовлення, учитель має підкреслювати в щоденній роботі на уроці, пропонуючи учням домашні завдання, готуючи їх до виконання творчих і контрольних робіт, зокрема пов’язаних із привітаннями рідних, близьких, друзів, учителів.

Окремий параграф у підручнику для 3 класу нагадує учням: “Пам’ятай: слова — це немовби одяг твоїх думок. Нехай же думки твої завжди будуть гарними і ясними, а слова — добрими й розумними. Щоб гарно говорити, треба знати мову, якою спілкуєшся з іншими. Краще говорить і пише той, хто багато читає і вміє уважно слухати” [там само, с. 15].

Учням пропонуються не тільки зразкові тексти та сюжетні ілюстрації, а й окремі антиприкладі, що спонукає їх позбавлятися в мовленні та спілкуванні поганих звичок (уживання просторічних, зайвих слів, слів-“паразитів”, обірваних фраз, які компенсуються зайвими жестами та недоречними вигуками. Учитель має переконувати учнів, що вони живуть не ізольовано, а в суспільстві (соціумі), де треба обов’язково зважати на інтереси інших людей, насамперед старших. Особливо це

стосується місць колективного, громадського використання: у транспорті, на вулиці, у місцях відпочинку, у приміщеннях культурного призначення. Підручники з рідної мови пропонують ілюстративні й текстові зразки, орієнтири культурного поведіння дітей у таких місцях, а також ті випадки дитячої поведінки, які заслуговують осуду. Зрозуміло, що такі навчальні матеріали вчитель має інтегрувати з відомостями морально-етичного характеру, здобутими учнями на уроках читання в процесі опрацювання текстів відповідної тематики та з предмета "Я і Україна".

Студенти педагогічних факультетів мають професійно опанувати принципово новий, а саме — комунікативно-діяльнісний підхід, який застосовується нині й у навчанні традиційного мовного матеріалу з фонетики, орфографії, лексики та граматики.

Крім цього, виділення в такому мовленнєво значущому розділі, як "Слово", невеликого підрозділу "Значення слова" створило можливості організувати роботу над ним на принципово нових засадах. Нині до змісту цього розділу, крім традиційного ознайомлення учнів із частинами мови та їх суто граматичними характеристиками (рід, число, відмінок, особа, час, дієвідміна тощо), увійшло опрацювання передусім **лексичних, семантичних ознак слова** — доступних для молодших школярів явищ **багатозначності, синонімії, антонімії, найпоширеніших випадків омонімії, прямого й переносного значень слова, практична робота з доступними фразеологізмами**. Усе це позитивно позначається і на підвищенні інтересу учнів до вивчення мови, і на вдосконаленні, увиразненні їхнього діалогічного та монологічного мовлення.

Візьмемо до уваги таку особливість професіограми вчителя початкових класів, як багато-предметність. Якщо до п'ятого класу приходять учні й неправильно вимовляють та наголошують на уроках із різних предметів такі терміни й загальновживані слова, як *читання, виразне читання, завдання, ознака, предмет, рші, одинадцять, чотирнадцять, добуток, мнѳжник, чисельник, знаменник, сантиметр, кілометр, множина (предметів), корисні копалини, об'єм, випадок, листопад, новий, котрий, котра й ін.*, то вчителі-предметники, зазвичай, неспроможні подолати цих мовних помилок до закінчення учнями середньої школи. Тому це колесо помилок у мовленні сучасних молодших школярів робитиме в майбутніх десятиліттях нові оберти.

Невід'ємним і надзвичайно продуктивним засобом удосконалення мовлення, у тому числі й учнівського — як усного, і писемного — є опора на використання різноманітних словників. У підручниках із рідної мови для 2–4 класів наведено низку загальновживаних слів, а також навчальної термінологічної лексики, яку учні мають засвоїти на уроках із різних навчальних предметів, у вимовлянні, у наголошуванні яких нерідко помиляються не тільки учні, а й самі вчителі. У кожному сумнівному випадку правильного вимовляння слова вчитель має орієнтувати учня на відповідний навчальний словник, без якого немислимий навчальний процес із мови. Таке ставлення до словника як першого помічника в різних ситуаціях сумніву щодо слововживання студенти-практиканти мають показувати приклад і для учнів, і для вчителя, у класі якого проходять практику.

Важливою складовою частиною культури спілкування є нормативні форми звертання до тих, із ким доводиться спілкуватися. З опорою на підручники, починаючи з Букваря, та на інші дидактичні матеріали шляхом безпосереднього прикладу в цьому зі сторони вчителя в спілкуванні з учнями, своїми колегами, батьками в присутності учнів учитель домагається, щоб учні навчилися правильно звертатися до своїх товаришів по класу, до нього самого й до інших учителів, шкільних працівників, а також до членів своєї родини — старших і молодших. Не чекаючи вивчення кличного відмінка іменників, яке за програмою відбувається в 4 класі, молодші школярі мають засвоїти форми звертання в соціумі: *мамо, тату, бабусю, дідусю, сестро, сестричко, братику, тітонько, дядечку, друже, добродію, добродійко, пане, пані* (ця форма є однаковою в обох формах — однини та множини), *панове, пані Тетяно, пане Олександрє* тощо. Цей аспект культури спілкування має стояти на контролі вчителя стосовно кожної дитини зокрема.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Уважаємо, що в системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у педагогічному навчальному закладі на заняттях із курсу сучасної української мови, з методики навчання мови, у процесі підготовки й проведення педагогічної практики зазначеними вище мовленнєвими навичками спілкування мають насамперед оволодіти студенти — майбутні вчителі, яким доведеться формувати ці вміння у своїх майбутніх вихованців. Без органічного засвоєння педагогічними наставниками цих умінь, які мають перейти у звичку, у правило спілкування, сподіватися на успіх майбутніх учителів у цій роботі не доводиться.

Хочемо зауважити й навіть підкреслити, що, на відміну від традиційної системи початкового навчання, у минулі десятиліття проблеми формування в молодших школярів культури мовлення: зокрема культури спілкування, мовленнєвої поведінки розглядалися лише в площині виховної, позакласної роботи й були предметом спеціальних виховних занять. Тому перенесення цього компонента системи формування дитячої мовної особистості в зміст початкової мовної освіти, виділення для нього спеціального навчального часу в змісті, меті й у структурі уроків рідної мови, з одного боку, підносить значущість цього матеріалу і в очах учителів, і в очах учнів та їхніх батьків, а з іншого, — сприяє реалізації сучасних цілей, поставлених суспільством перед шкільною мовною освітою. А це, зі свого боку, вимагає відповідного переорієнтування в системі професійної лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкових класів на основну мету шкільної мовної освіти.

Література

1. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. — К. : Літера ЛТД, 2010. — 364 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / Вашуленко М. С. — К. : Освіта, 2006. — 268 с.
3. Вашуленко М. С. Рідна мова : підруч. для 3 кл. — Ч. I. / М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко. — К. : Освіта, 2003. — 126 с.
4. Давыдов В. В. Виды обобщений в обучении : Логико-психологические проблемы построения учебных предметов / Давыдов В. В. — М. : Педагогика, 1972. — 423 с.
5. Купалова А. Ю. Интеграция двух начал в обучении / А. Ю. Купалова // Совет. педагогика. — 1988. — № 3. — С. 10–12.
6. Маркова А. К. Психология усвоения языка как средства общения / Маркова А. К. — М. : Наука, 1974. — 240 с.
7. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. К. : Почат. шк. — 2006. — 432 с.
8. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підруч. для студ. почат. ф-тів / О. Я. Савченко. — К. : Абрис, 1997. — 416 с.

Статтю подано до редколегії
09.07.2010

УДК 811.161.2'271.12

М. Ю. Федурко — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі;

Л. Б. Лужецька — старший викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Граматична правильність мовлення в системі мовної підготовки майбутнього вчителя початкової школи

Роботу виконано на кафедрі філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі ДДПУ ім. І. Франка

У статті висвітлено проблему граматичної правильності мовлення. Звернуто особливу увагу на потребу оволодіння майбутніми вчителями початкових класів морфологічними й синтаксичними нормами української літературної мови, а також на значення граматичної правильності мовлення для становлення мовної особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: граматична правильність мовлення, морфологічні норми, синтаксичні норми, культура мовлення.